

Toroslar'da Yörük Obası

ASYATİK TÜRKİYE'DE YAŞAM

*1875 Yılında Adana, Mersin, Osmaniye,
Maraş, Konya ve Karaman'a Seyahat*

Edwin John Davis, M.A.,

Kitabı Türkçeye Kazandıranlar

Hakan YAMAN
S. Haluk UYGUR

© Copyright 2022

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi A.Ş.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN

978-625-8155-98-3

Kitap Adı

ASYATİK TÜRKİYE'DE YAŞAM

1875 Yılında Adana, Mersin, Osmaniye, Maraş, Konya ve Karaman'a Seyahat

Yazar

Edwin John Davis, M.A.,

Çevirenler

Prof. Dr. Hakan YAMAN

Dr. S. Haluk UYGUR

Yayın Koordinatörü

Yasin DİLMEN

Sayfa ve Kapak Tasarımı

Akademisyen Dizgi Ünitesi

Yayıncı Sertifika No

47518

Baskı ve Cilt

Vadi Matbaacılık

Bisac Code

HIS002000

DOI

10.37609/akya.1902

GENEL DAĞITIM

Akademisyen Kitabevi A.Ş.

Halk Sokak 5 / A

Yenişehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

İçindekiler

Asyatik Türkiye’de Yaşam" İsimli Kitap İçin Önyazı	ix
Çevirmenin Önsözü	xxv
Yazarın Önsözü	xxviii
BÖLÜM 1. SURIYE SINIRI	1
Nisan 12-.....	2
Nisan 13-.....	2
Nisan 14-.....	2
Nisan 15-.....	4
Nisan 16-.....	6
Nisan 17-.....	10
BÖLÜM 2. MERSİN. POMPEİOPOLİS. ASAB EL KEFH. ÇANDIR.....	13
Nisan 18-.....	13
Nisan 19-.....	16
Nisan 21-.....	21
Nisan 23-.....	35
BÖLÜM 3. ADANA. MİSİS VE AMANUS'LAR.....	43
Nisan 24-.....	43
Nisan 27-.....	58
BÖLÜM 4. PYRAMUS. GAVUR DAĞI VE MARAŞ.....	71
Nisan 28-.....	71
Nisan 29-.....	76
Nisan 30-.....	82
Mayıs 1-.....	84
Mayıs 2-.....	88
BÖLÜM 5. KÖRSULU VE KAYIŞ NEHİRLERİ. PAZAR. BODRUM.....	93
Mayıs 3-.....	93
Mayıs 4-.....	95

Mayıs 5-	98
Mayıs 6-	103
Mayıs 7-	106
Mayıs 8-	111
BÖLÜM 6. SAVRUN VE SOMBAZ NEHİRLERİ. ANAZARBA KAYA KALELERİ VE SIS.	119
Mayıs 9-	119
Mayıs 10-	124
Mayıs 11-	134
Mayıs 12-	137
Mayıs 13-	140
Mayıs 14-	142
BÖLÜM 7. ADANA'DA YAŞAM	143
Mayıs 15-	143
Mayıs 16-	144
Mayıs 17-	145
Mayıs 18-	148
Mayıs 18'den; Mayıs 23'e kadar-	152
Mayıs 26-	158
Mayıs 27-	159
Mayıs 28-	163
Mayıs 29-	164
Mayıs 30-	164
BÖLÜM 8. KİLİKYA YAYLALARI. KİLİKYA KAPISI. POZANTI GEÇİDİ.	171
Haziran 1-	171
Haziran 2-	173
Haziran 3 -	176
Haziran 4-	182
BÖLÜM 9. ULUKIŞLA. LİKAONYA OVASI. EREĞLİ.	191
Haziran 6-	191
Haziran 6-	198
Haziran 7-	205

BÖLÜM 10. İVRİZ. BÜYÜK OVA. DEVLEH (DİVLE).	211
Haziran 8-.....	211
Haziran 9-.....	216
Haziran 10-.....	225
BÖLÜM 11. DERBE. KARAMAN.	231
Haziran 11-.....	231
Haziran 12-.....	237
Haziran 13-.....	245
Haziran 14-.....	250
BÖLÜM 12. LYSTRA. KESTEL. MAUGA. MUT.	261
Haziran 17-.....	267
Haziran 20-.....	271
Haziran 21-.....	275
Haziran 22-.....	278
Haziran 23-.....	282
BÖLÜM 13. CALYCADNUS VADİSİ. PALAEPOLIS. ERMENEK.	291
Haziran 24-.....	291
Haziran 25-.....	298
Haziran 26-.....	301
Haziran 27-.....	304
Haziran 28-.....	305
Haziran 29-.....	311
BÖLÜM 14. ÇUKUR. DÜLGERLER. ALATA. HADİM.	315
Haziran 30-.....	315
Temmuz 1-.....	317
Temmuz 2-.....	319
Temmuz 3-.....	323
Temmuz 4-.....	328
Temmuz 5-.....	332
Temmuz 6-.....	335
Temmuz 7-.....	339
Temmuz 8-.....	340
Temmuz 9-.....	340

BÖLÜM 15. ISAURİA DAĞLARI. ISAURA HARABELERİ.....	347
Temmuz 10.-.....	347
Temmuz 11-.....	349
Temmuz 14-.....	349
Temmuz 15-.....	353
Temmuz 16-.....	368
Temmuz 17-.....	370
BÖLÜM 16. DÜMBELEK GEÇİDİ. TOROS'UN YÜKSEK ZİRVELERİ. EFRENK.....	377
Temmuz 18 -.....	377
Temmuz 19 -.....	380
Temmuz 20-.....	386
BÖLÜM 17. GÖZNE. MERSİN'DE ATEŞ SALGINI.....	391
Temmuz 21-.....	391
Temmuz 22-.....	395
Temmuz 23-.....	400
Temmuz 24-.....	402
Temmuz 25-.....	404
Temmuz 26-.....	405
Temmuz 27-.....	406
Temmuz 28-.....	406
Temmuz 29-.....	407
Temmuz 30-.....	407
Temmuz 31-.....	410
Ağustos 1-.....	411
BÖLÜM 18. ASYATİK TÜRKİYE'DE MÜSLÜMAN KÖYLÜNÜN DURUMU.....	415
KİLİKYA'NIN ERMENİ KRALLARI.....	425
TARİHİ ÖZET.....	433

"Asyatik Türkiye'de Yaşam" İsimli Kitap İçin Önyazı

Dr. S. Haluk Uygur

Edwin John Davis; Adana, Mersin, Osmaniye, Maraş, Karaman ve Konya'nın bir bölümünü dolaşarak, gözlem ve değerlendirmelerini 1879 yılında Londra'da yayınlayan, İngiltere Angilikan Kilisesi-ne bağlı bir papaz.

O yıllarda Avrupa ve Amerikalı birçok gezgin "Orient" yani "Doğu" diye adlandırdıkları ama neredeyse sadece Osmanlı topraklarını içeren bölgeye geziler yapmaktaydı. Bu gezginlerin çoğu da yazarımız gibi din adamıydı. Ve bunların çoğu misyonerdi. Misyonları dini hizmet yapmak gibi görünse de en azından bazılarının "B planı"; Osmanlı topraklarında yaşayan Hıristiyan topluluklarını etkileri altına alarak, parçalanacağı işaretlerinin yoğunlaştığı günlerde bu devletin parçalanışından paylarını almaktı.

Bu yüzden yazarımız gezdiği yerlerde iki farklı bakış açısıyla şüpheyile karşılandı:

Sadece kitabı okuduğunuzda bile; mürekkep yalamış ve daha çok hükümet görevinde olan kişilerin akıl köşelerinin bir yerinde "Acaba casus mu?" sorusunun olduğunu hissedebiliyorsunuz. Geziyi yaptığı 1875 yılının, 1877 yılında patlak verecek olan ve "93 Harbi" olarak bilinen Osmanlı- Rus Harbi'nin hemen öncesi olduğunu ve o zaman Ruslarla bozulan ilişkileri düşünürsek; İngilizce konuşmasına rağmen, genellikle Rus casusu sanılmasını da anlamlandırabiliriz.

Gezerken sıkı ilişki kurduğu, okuyup- yazmaktan mahrum sıradan köylüler ise; casus masus gibi şeylerle ilgilenmeyip, onun bir define avcısı olduğunu zannetmişler. Herkes kendinde olmayanın peşindedir ya, (okuması bile olmayan, köyünden başka bir yeri görmemiş) köylülerin gözünden bakınca onlara da hak verebilirsiniz. Düşünün devletin bile (vergi almak dışında) uğramadığı, dö-

nemin kervan geçmez bir yerine İngiliz bir papaz geliyor ve gelir gelmez eski harabeleri soruyor. Sormakla kalmıyor kağıt kalem alıp bir şeyler çiziyor. Çizdikleri de daha çok mezar kalıntıları olunca, burada saklı bir hazine olmalı diye düşünmeden edemiyorlar. Hükümetin bile uğramadığı bir yere, taa İngiltere'den bir papazın, kendilerince çok büyük sayılacak bir parayı harcayarak gelmesini, başka bir nedene sığdırabilmeleri takdir edersiniz ki çok zor!

Ancak Edwin John Davis kitabında birçok kez;

“Ben sadece kendi zevkim için geziyorum, asla başka bir planım yok” diyerek bu iki kaniya da karşı çıkıyor.

Daha önce Barker'ın “Kliky'a'nın Tanrıları ve Yöneticileri” ve Langlois'in “Kliky'a'ya Yolculuk” isimli kitaplarını Ayşe Ateşoğlu ile birlikte Türkçeye kazandırmış biri olarak, Davis'i bu konuda hem Barker hem de Langlois'e göre daha samimi bulduğumu itiraf etmeliyim. Bahsettiğim kitapları okuyanlar hatırlayacaktır, bu kitaplar için yazdığım önsözlerde, yazarlarının hükümetlerinin kontrolünde faaliyet gösteren ajanlar olduğunu ve tamamen orientalist bir bakış açısıyla, işlerine gelecek şekilde gerçekleri değiştirebildiklerini işaretlemiştim.

Ancak Edwin J. Davis'in gezdiği yerleri karış karış bilen biri olarak (ki bu konuda Homer Yayınevi tarafından yayınlanan “Kilikya Arkeolojik Rehber” isimli kitabımız bana şahitlik eder), son yazarımızın anlattıklarında böyle bir çarpıtmayı göremedim. Verdiği bilgilerin doğruluğunu görünce katılmadığım bazı yorumları olmakla birlikte onu oryantalistler sınıfına koyamadım.

Tabi ki burada “Orientalist ne demek?” sorusu da akla gelecektir. Klasik sanat tarihi kitaplarına bakınca “Orientalist” kelimesinin karşılığı “19. yüzyılda ortaya çıkmış, doğuyu anlatan bir sanat akımı” gibi masum bir tarifile verilebilir. Sanat tarihindeki karşılığı böyle olmakla birlikte, toplum tarihindeki karşılığı daha derinlere iner ve bence 19. yüzyıla sınırlı kalmaz. Günümüzde bile “Medeniyetler Çatışması” teziyle sürüp gider.

Orientalizm; Sanayi devrimini tamamlamış Batı Avrupa'nın hem ucuz hammadde kaynağı (en önemlisi, geleceğin zenginliği petrol) hem de mamul madde pazarı olarak gördüğü Osmanlı'yı parçalama projesidir. Empresyonizm diye isimlendirilen sanat akımının yaygın olduğu bir dönemde; hiç görmeden veya gördüysen bile görmediklerini hayal ederek anlatmayı hedef seçmiş (bence ideolojik) bir akım. En basit kişilerin bile anlayacağı figürlerle; kara derili Türklerin, beyaz Avrupalı kadınları çıplak doldurduğu hayali haremler, kafa kesen derebeyler, esir pazarları ve kirli mistik ortamların konu edildiği sanat ürünleri sergilerler. Amaçları günümüzdeki "Medeniyetler Çatışması" tezine benzer. Çatırdayan Osmanlı'yı parçalamak için saldırılacak ama önce kendi halklarının ikna edilmesi gerekir. "Onlar barbar, biz gidip onlara medeniyet getireceğiz" tezi bu nedenle işlenir. Bu tezi Langlois'in kitabında yazdıklarını değerlendirerek açıkça hissedebiliriz;

"Doğu, bugün ciddi uğraşların ve sabırlı araştırmaların konusudur. Her geçen yıl askerlerimiz Fransız bayrağını uzak ülkelere dikerek, yarı barbar toplulukların uygarlığımızdan yararlanmasını sağlamak için çalışmaktadırlar. Her geçen yıl, maceraperest kaşifler de, unutulmuş bir geçmişin anılarını toplayarak, bunları tekrar hayata döndürmek için Asya'nın çeşitli noktalarına seyahat etmektedir" (Kilikya'ya Yolculuk / Victor Longlois, Çeviri: Ayşe Ateşoğlu, S. Haluk Uygur/Akademisyen Yayınevi - 2022 - Adana)

"Barbar kavimlere medeniyet taşımak" görevi günümüzde Fransa'dan başka emperyal güçlere aktarılmışsa da, Fransa Langlois'in gezip bilgi aktardığı Kilikya'yı kısa bir müddet sonra işgal ederek, Langlois'in Kilikya seyahatinin ardındaki niyetini açık etmiştir.

Davis'in böyle bir niyeti var mıydı? Yoksa kitabında açıkça yazdığı gibi, böyle bir geziyi sadece zevki için mi yapıyordu?

Bence "Life of Asiatic Turkey" 1875li yılların Adana ve çevresini (hatta Anadoluyu) anlamamızı sağlayacak, buradan yola çıkarak bizi günümüz Türkiyesine ulaştıracak önemli bir kaynak. Yani

yine bence Davis böyle bir kitabı başka nedenlerle yayınlamış olsa bile değerli.

Ama yine de yukarıdaki sorunun cevabını okuyucularımız verecek. Ancak kitap belli bir ön bilgi ile okurlarsa karar vermek daha kolay olur kanaatindeyim.

Ancak böyle bir cevabı bulmak için bir taraftan yazarı tanımak, öbür taraftan 19. Yüzyıl Osmanlısında yaşananları kabaca da olsa bilmek önemli.

Öyleyse Edwin John Davis'in yaşam öyküsüne değinmeliyim biraz...

Bu isteğime rağmen, Edwin John Davis'in yaşam öyküsü yeterince bilinmiyor. 1826 doğumlu bir İngiliz rahip olduğunu biliyoruz ama ölüm tarihi, doğduğu ve öldüğü yerler hakkında pek bilgimiz yok.

Ama Edwin J. Davis'in Küçük Asya'ya (Anadolu) olan ilgisinin çocukluk yaşlarda başladığını kendi aktardıklarından anlıyoruz;

“Yıllar önce, okulda bir çocukken tesadüfen Sir C. Fellows'un 'Asia Minor and Lykya' kitabının bir kopyasını aldım. O zamandan beri burada anlatılan ilginç ülkeyi ziyaret etmek hayatımın bir rüyasıydı (Davis vi). Küçük Asya kesinlikle buradaki hayatımızdan farklıydı ve İngiltere'den ona ulaşmak imkansız görünüyordu. Rüyanın gerçeğe dönüşme ihtimali çok az görünüyordu; ama şartlar beni Doğu'da ikamet ettirdi ve nihayet 1872'de, görevimden geçici olarak aldığım bir izin sırasında, uzun zamandır arzuladığım şeyi gerçekleştirebildim (Davis vi).” (*Zachary Masin tarafından yazılan 2013 yılındaki biyografisinden alıntı*)

Frank Fokke Ferwerda ise; Davis'in 1851 yılında Oksford Üniversitesi'ne bağlı Magdalen Hall Kolejini bitirdiğini ve İlahiyat bilimlerini seçmiş olduğunu yazıyor. Ancak güzel sanatlarla ilgili bir master derecesine sahip olduğu da biliniyor. Zaten kitaplarında

bir usta işi olan kendi çizimlerini görünce bu konudaki yeteneğini anlıyoruz.

Ferwerda “Mersin’i Ziyaret Edenler” isimli makalesinde onun 1861 yılında Mısır İskenderiye’deki İngiliz Konsoloslukuna bağlı bir okula vaiz-öğretmen olarak atandığını yazdıktan sonra bir de tahmin yürütüyor;

“Kültürlü, meraklı ve herhalde iyi Türkçe ve Arapça bilen saygıdeğer Peder Davis’in, İskenderiye’de mutlaka canı sıkılmaktadır. Maddi durumu da iyiymiş, sanırız ki işleri de fazla değil! Vaiz efendi 1872 senesinde uzun ve güzel bir seyahat yapmak üzere İzmir’e gelir, (...) nefes kesici bir Anadolu gezisine başlar” (Kebikeç Dergisi/ Sayı 5/ 1997)

1872 başladığı bu gezi Antolica isimli kitabına konu olmuş, burada Karya, Frikya, Likya ve Psidia’yı (Kısaca Ege bölgesini) anlatmıştır. Heyecanlı geçen bu geziden sonra, aynı heyecanı Güney Anadolu’da da yaşamayı istemiş olmalı ki, 1875’de de hevesle 70 gün sürecek Kilikya, İkonion seyahatini göze almış.”

Elinizdeki kitabı incelediğinizde amacının, Kilikya gezisini Lykya’ya doğru devam ettirip, İzmir’de bitirerek bir bütün oluşturmak olduğunu görebilirsiniz. Kitapta görebileceğiniz başka bir şey ise Türkçeyi anlayacak kadar bilmesine rağmen bir tercümana ihtiyaç duyduğudur.

Ferwerda, Davis’in ikinci seyahatini, birinciye göre daha heyecanlı olduğunu tahmin ederek, makalesinde “Her neyse, bu birinci Anadolu turu pederimizin hoşuna gitmiş olmalı ki, 11 Nisan 1875 tarihinde İskenderiye’den yola çıkıp ‘Aleksandre’ isimli bir Rus vapuruyla doğru Mersin’e gelmektedir” diye yazarak, Davis’in bu seyahatleri zevki için yaptığı açıklamasını desteklemektedir.

(Anatolica isimli kitabın Türkçeye kazandırılmış olması ile birlikte, *Life in Asiatic Turkey*, parçalar halinde yapılmış kısa çeviriler dışında, ilk defa tarafımızdan Türkçeye kazandırılmıştır)

Yazarın kendisi de kitabında “ (...) onların -Osmanlı görevlilerinin- benim bir Rus casusu olduğuma dair parlak düşünceye kapıldıklarını anladım ve kabul edilmelidir ki, Bosna-Hersek ayaklanmasından önce Rusların, Avrupa Türkiye’sinde uzun süredir yaptıkları entrikalara dair ifşaatlar, böyle bir fikrin görüldüğü kadar mantıksız olmadığını işaretler” diyerek, görevlilerin kapıldığı kuşkuyu mantıksız bulmamakla beraber, kendini aklamaya çalışan görüşünü ortaya koymuş.

Ancak buna rağmen benim kitabı çevirirken fark ettiğim, başka bir gerçeği de burada bahsetmeden geçemeyeceğim.

Bu yazıyı yazdığım günden birkaç gün önce haberlerde, Londra’nın Victoria ve Albert Müzesinde bulunan ve İstanbul Arkeoloji Müzesindeki “Sidamara” lahtinden koparılmış (Eros’u temsil eden) bir parçanın ülkemize geri kazandırıldığı duyuruldu.

Bu parçanın 1879 yılında, İngiliz Konsolosu Sir Charles Wilson tarafından (Ereğli’nin Ambar Köyü civarındaki) Sidamara Antik Kenti’nden götürülüp, Victoria ve Albert Müzesi’ne bağışlandı tespit edilmiş.

Kitabı okuduğunuzda anlayacaksınız ki, bu parça Davis’in Derbe zannettiği, aslında Sidamara olan antik kentte şeklini çizdiği, yarı yarıya toprağa gömülü lahtin bir parçası. Yani yazarımız orayı ziyaret ettiğinde, şeklini çizip “Ah! Bu eser burayı değil de Avrupa’daki müzeleri süslemeliydi!” diye görüş belirttiği eserin üzerinden koparılmış. Büyük ihtimalle, kitabında “benden sonra buraları gezen arkadaşım” diye bahsettiği kişi tarafından, birkaç yıl sonra yerinden alınarak İngiltere’ye gönderilmiş (Kitabın içindeki notlarımda bu lahtin İstanbul Arkeoloji müzesine götürülmesinin de öyküsünü bulacaksınız. Böylece bu öyküye elinizdeki kitaptan da bir katkı sunmuş oluyoruz).

Burada aklıma “acaba bu gezide yazarın bahsettiği ve yurtdışına çıkmış ama henüz tespit edilmemiş başka eserler var mı?” sorusu takılı veriyor.

Tabii ki köylülerin şüphesi de akıllara takılı kalıyor. Gerçi köylüler hazine deyince çil para anlıyorlardı ama takdir edersiniz ki Davis gibi entelektüellerin hazinesi sadece çil para değil.

İtiraf etmeliyim ki, bugün bile, sadece zevkim için tarihi eserleri görmeye gittiğim halde köylüler bana bile şüpheyile bakıp, define sormaktalar.

İşte bu yüzden Edwin John Davis'in iyi niyetine inanmak bana daha kolay gelmekte.

Yazdıklarından sadece Osmanlı hükümetinin değil, İngiliz hükümetinin de yönettikleri halklar için haksızlık yaptıklarıyla ilgili eleştirilerini okumak, bu konudaki inancımı destekliyor. Ve Langlois gibi, Kilikya'da yaşayan Hıristiyan- Ermeni vatandaşları kışkırtıcı şeyler yazmadığı gibi, aksine o dönem çekilen sıkıntılarda Hıristiyan- Ermeni tefecilerin rolünü açıkça anlatarak, Doğulu Hıristiyanlarca hiç de olumlu karşılanmayacak yorumlar yapması, onu döneme uygun bir casus formatından çıkarıyor.

Aslında kitabı okuduğunuzda Davis'in bazı görüşlerinde bir ikircilik yaşadığını sizler de göreceksiniz. Tabi onun bu ikilemi bizlere de yansıyor.

Bu ikirciliklerin bazılarının kitaba, geziyi yaptığı 1875 tarihinden, yayınlandığı 1879'a kadarki dönemde eklediğini düşündüğüm bazı notlardan kaynaklanıyor olduğunu düşünebiliriz. Örneğin, 1877'de (yani gezisinden iki yıl sonra) patlak veren Osmanlı Rus Savaşı ile ilgili görüşleri (kitaptaki son cümlesi), bu ara dönemde eklenmiş olmalı. Ama yine de gezi notlarında başka ikilemler de var.

Bu arada ikircilik yaşayanlar arasında burada makalesinden yararlandığımız Ferwerda da bulunmakta. Ferwerda'nın ikilemi, Davis'in geziyi yaparken ki niyeti ile ilgili. Ferwerda makalesinin sonunda şunları yazmış;

“Son olarak kısa bir not eklemek istiyoruz. İngilizler o senelerde birçok kişiyi Türkiye’deki durumu öğrenmek için bölgeye gönderdi. Bunlar arasındaki birçok şahıs, yalnız gezmek, antika ve klasik kitabeler toplamak için yolculuk yapmamışlardı. Bilgi toplamak İngiliz Haber Alma Servislerinin dünya çapında ana hedefleridir. Böyle bir art düşünce belki de Davis’te de mevcuttu. Bence bu ufak bir ihtimaldir ama olmaz diyemiyorum”.

Kendisinin de casus olmasından şüphelenilmiş birinin yazdıkları bu.

Davis’in yaşam öyküsünün devamına gelince Kilikya seyahatinden sonra bir müddet İngiltere’de kaldığı belli. Zaten elimizdeki kitapta, Mersin’deki hastalığının İngiltere’de tekrarladığını kendisi yazmış. Bu bilgiden yola çıkılarak, iyileşene kadar bir süre İngiltere’de kaldığı tahmin edilebilir. Kaldığı bu sürede kitabına son şeklini verdiği ve Osmanlıca atasözleri ve deyimler üzerine çalıştığını biliyoruz (1898 yılında “Osmanlı Atasözleri ve Garip Deyimler” isimli bir kitap daha çıkarmış zaten). Bu arada kitabını yayınlamış ve ardından İskenderiye’deki görevine geri dönmüş olmalı. İskenderiye’ye dönüp dönmediği kesin değil ama 1887 yılında Kudüs İngiliz Anglikan Kilisesi piskopos yardımcısı görevinde Edwin John Davis’i yeniden görmekteyiz (yaşamının devamı hakkında bundan öte bir bilgi yok).

Kitabı o yıllarda bazı eleştirmenler tarafından pek beğenilmemiş. Saturday Review “gereksiz çok laf etmiş” diye yazıyor. Ancak buradaki “gereksiz laf” ifadesini çok şey anlatmış diye yorumlarsak, bence o zaman çok olan şey, o dönem Türkiye’ye ile ilgili çok bilgi demek olduğu için, bugün çok değerli. Frank Fokke Ferwerda da adı geçen makalesinde “yazarımız çok geveze” diye bir ifade kullanıyor olsa da ben farklı görüşteyim.

Ancak çok laf etmiş ifadesini “anlatırken edebi olmalıyım kaygısıyla, yazısını süslemek uğruna fazla kelimeler kullanmış” diye algıarsak eleştiriler haklı. Onun süslü yazmak gayreti maalesef ki-

tabının çevrilmesinin önünde de en önemli zorluklardan biriydi. Birebir yapılan bir çeviride bu yüzden önemli anlam bozuklukları meydana gelebiliyordu. Belki de çeşitli yazar ve araştırmacıların kitabından parça parça yararlanmalarına rağmen, eserin bugüne kadar bütünüyle çevrilmemesinin nedenlerinden biri de budur.

Yeri gelmişken kitabın çevrilmesindeki ana zorluklarından birinin de yer isimleriyle ilgili olduğunu söylemeliyim. Bu zorluk onun yer isimlerini, Türkçe duyduğunu İngilizce yazım kurallarıyla yazmaya çalışmasıyla ilgili. Yöreyi iyi bilmediğiniz zaman (telaffuz bozukluğu nedeniyle) bu isimlerin Türkçe karşılığını bulmakta zorlanabiliyorsunuz. Örneğin “Geuzz” diye yazdığı yerin “Göz mü, yoksa Güz mü?” olduğunda tereddütler doğuyor. Bugün o yer hala o isimde yaşıyorsa ve siz de bölgeyi biliyorsanız bilmeceyi çözebiliyorsunuz. Ancak bahsettiği köy zaman içinde yok olduysa veya çoğu zaman olduğu gibi zaman içinde ismi değiştiyse bilmece zorlaşıyor. Bu konu çeviri sırasında çok zaman harcadığımız bir problemdi ama eğlenceliydi de... Yazarın bahsettiği yeri arayıp bulmak, yeni adıyla öyküsünü anlatmak bize kare bulmaca çözerken, yeni bir kelimeyi bulmak kadar zevk verdi. Buna rağmen az sayıda da olsa bulamadığımız veya yanlış tercüme ettiğimiz isimler olabilir.

Onun için isimleri Türkçeleştirirken yanına yazarın yazdığı şekli de ekleyerek, muhtemel yanlışların ortaya çıkması için bir yol oluşturduk. Umarım okuyucumuz bizi anlayacaktır. (Örneğin yazarımız Gaybi Köyü'nü, Ghaibe olarak yazmış. Biz tercüme ederken Gaybi yazdıktan sonra parantez içinde yazarımızın yazış biçimini de ekleyerek yanlışlık ihtimalini düzeltme çabasına girdik).

Kitabı okuyunca göreceksiniz ki, yazar gezi notlarını aktarıırken, o dönemin insanının rahatça bilebileceği ama günümüzde pek bilinmeyen şeyleri açıklama yapmadan geçebiliyor. Örneğin kitabı o yıllarda okuyanlar, “Manchester” firması diye yazınca, günümüzde bir Türk yazarın “Sabancılar” diye yazması gibi, neyi

kastettiğini hemen anlayabildiler. Ama “Manchester” ismi bugünkü Türkiye okuyucusu için çok yabancı. Üstelik bazı konularda yabancılık iki türlü oluyor; birincisi kelimenin direk anlamıyla ilgili, ikincisi ve daha önemlisi o ismin veya olayın o dönemdeki rolüyle ilgili. Şöyle ki; yazarı daha iyi anlamak için, yazarın kitabında sık olarak bahsettiği İbrahim Paşa'nın, Mısır Hidivin oğlu ve ordularının komutanı olduğunu bilmek gerektiği gibi Osmanlı'nın bir valisi olan Hidiv'in niye bir ordusu olduğunu ve bu ordunun Kilikyâ'da ne gezdiğini bilmekte de fayda var. İşte bu nedenle kitabın satırları arasına koyduğumuz parantez içindeki bilgi notlarının siz okuyuculara fayda sağlayacağına inanıyoruz.

Ayrıca o dönemin Osmanlı ve Avrupası hakkında da genel bir kanaatin var olması önemli.

Müsaade ederseniz 19. yüzyılın Osmanlısı hakkında da kısa bir bilgi notu oluşturalım.

19. YÜZYILIN OSMANLISI

Klasik tarihçiler genellikle Osmanlı Devleti'ni beş döneme ayırarak anlatırlar;

Kuruluş Dönemi, Yükselme Dönemi, Duraklama Dönemi, Gerileme Dönemi ve Çöküş Dönemi...

Osman Bey ile başlayan devlet, Fatih ile yükselir, Sokulu Mehmet Paşa'nın ölümüyle duraklamaya girer, ardından gerileme başlar ve çöker diye yazarlar.

Gerilemeden kastımız, muhatabımız olan devletlere göre ilerleme hızımızın azalması ise eğer, gerilemenin Kanuni'nin son dönemlerinde başladığını söyleyebiliriz. Dönemin Viyana büyükelçisi Ogier Ghiselin de Busbecq, Türk Mektupları isimli kitabında; Kanuni'nin son dönemlerinde tüm müzik aletlerini kırdırıldığını, toprak kap dışında yemek yemediğini, cahil kadınların temennilerine göre yaşamaya başladığını yazar ve kendisinin rüşvet karşılı-

ğında saray kütüphanesindeki çok sayıda el yazması kitabı alarak, Viyana kütüphanesine taşıdığını itiraf eder. Busbecq'in yazdıkları doğruysa eğer, Osmanlı'nın Viyana kuşatmasındaki başarısızlığının nedeni de bulunabilir. Değerli kitapların başka yere gitmesini umursamayan bir ülkeyle, bunları büyük paralar vererek kütüphanesinde toplayan başka bir devletin karşı karşıya gelmesidir Viyana kuşatması. Daha ilerideki yıllarda kuşatılanın aslında Viyana değil, Osmanlı olduğunu anlarız zaten.

Halbuki Vikipedi gerileme dönemini “Karlofça Antlaşması’ndan (1699) başlayarak, Yaş Antlaşmasına kadar (1792) geçen süreye denir” diye tarif ediyor. Ve bu teze göre; 1787- 1792 yılları arasında savaştıktan sonra, Ruslarla yapılan Yaş Anlaşmasıyla Çöküş Dönemi başlamıştır. Yaş Anlaşması bir takvimdir ama bence çöküş 1789 yılında Fransız Devrimiyle başlayan bir sürecin sonucudur.

1789 devrimiyle başlayan süreç, İnsan Hakları Beyannamesinin okunduğu ve uluslaşma sürecinin başladığı bir süreçtir. Cumhuriyet ve ulus kavramları hızla yükselen değerler olacaktır. İnsanların feodal derebeylerin kölesi değil, birey olduğu kavramı bu süreçte gittikçe yaygınlaşacaktır. Tabi ki bu devrim ilk başta Fransa Krallığını ve diğer Avrupa monarşilerini etkilemiştir ama en güçlü etkisi, içerisinde çok çeşitli ırkları barındıran Osmanlı’ya olmuştur.

Osmanlı'nın Batı'daki (Balkanlar) topraklarında çoğu Hıristiyan olan, Sırp, Bulgar, Yunan, Arnavut, Hırvat, Mekadon, Leh ve Romen uluslar yaşamaktaydı. Fransız devriminin etkisiyle bu topluluklar uluslaşmak üzere bağımsızlık hareketlerine giriştiler.

Doğudaki topraklarında ise, çeşitli dinlere ve tarikatlara mensup Rum (Yunan), Ermeni, Gürcü, Çerkez, Acem, Süryani, Dürzi ve Arap topluluklar benzer etkiyle kendilerini ifade etmeye çalışıyorlardı. İmparatorluğun temel toplumu olan Türklerde bile Jöntürkler (Gençtürk) hareketi başlamış, “Özgürlük, eşitlik, adalet” sloganıyla mutlakiyete karşı çıkıyorlardı.

İlk ulusal ayaklanma Sırp'larda başladı, 1815 de alınan özerklik, 1877 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi)'nin kaybedilmesiyle bağımsızlığa dönüştü.

1821'de başlayan Yunan ayaklanmaları ise 1829'da Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla sonuçlandı. Bu sadece toprak kaybederek olmadı, Bizans imparatorluğunun tüm geçmişi Yunanistan'a mal edildi (Kitabında yazarımız bu nedenle Bizanslardan bahsederken Yunan- Grek ifadesini kullanmaktadır ve Anadolu'da yaşayan Rumlara, Grek demektedir).

Ve devamı geldi Bulgarlar da 1877 Rus harbinden sonra bağımsızlıklarını kazandılar.

Kısacası 19. yüzyıl Osmanlısında 1877 yılına gelene kadar Balkanlar, isyan ve savaşlarla dolu tam bir ateş çemberi içindeydi.

Doğu daha mı sakindi? Öyle diyenler olabilir ama en büyük isyan doğuda çıktı.

Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa 1832 yılında, Fransız ihtilalinin etkisiyle sultana karşı çok etkili bir ayaklanma gerçekleştirdi. Mehmet Ali Paşa'nın oğlu Halil İbrahim Paşa (Fransız mühendis ve danışmanların desteğini alarak) yönettiği ordularla Mısır'dan, Kilikya'ya hatta Ege içlerine kadar uzanan toprakları işgal etti. Sadece işgal etmekle kalmadı, 9 yıl süren bu dönemde, işgal ettiği yerlerde Osmanlının artık işlemez hale gelmiş sistemine karşı halkın desteklediği birçok yenileştirmeler yaptı. Padişah bu işgale, Mısır'a hidivlik adı altında bir anlamda özerklik tanıyarak son verebildi. Sadece Mısır valisine değil, aralarını bulan devletlere de kapitülasyonlara dönüşecek bazı ekonomik ayrıcalıklar tanınmıştı.

Tüm bu baş kaldırışların sonucu, Abdülmecit'in padişahlığı döneminde, 1839 yılında, Gülhane Pakt-ı Hümayunu veya daha bilinen ismiyle Tanzimat Fermanı ilan edildi. Bu fermanla meşrutiyete dayanan yeni bir devlet sistemi getirilmeye çalışıldı.

Bu fermana göre; tüm vatandaşların can, mal ve namus güvenliği sağlanacak, azınlık hakları korunacak, yargılamada açıklık sağlanacak, hiç kimse yargılanmadan idam edilemeyecek, vergide

adalet olacak, erkeklerin 10 yıla kadar askerlik yapması zorunlu olacak, rüşvet ortadan kaldırılacak, herkesin mal ve mülke sahip olması, bunu miras olarak bırakabilmesi sağlanacaktı. Ancak kanunun böyle çıkmasına rağmen, bunun yörelerde uygulanmasını sağlayacak olan bölge yöneticileri pek hayata geçirmediler.

Adana ve yöresinde de bu böyle oldu, hatta Amanos (Payas ve çevresi) ve Toroslarda (örneğin Kozanoğlu Yörükleri) aşiret reislerinin özerklik ilan ettiği biliniyor.

İsyan eden Toros Yörüklerine karşı güçlü bir ordu gönderilmesine ve “Zorunlu İskan Kanunu” (1865-1866) adıyla Yörüklerin ovada zorla iskan edilmesine çalışılmasına rağmen yeterli bir devlet otoritesi sağlanamadı.

Bu sırada Balkanlar da kaynayıp duruyordu.

Tanzimat kanunu; yöresel derebeylerin feodal direnişi nedeniyle yeterince uygulanamazken, azınlıklar devlet otoritesinde kendi lehlerine olan değişikliklerden yararlanarak güçleniyorlardı. Avrupa devletleri de bu güçlenmeyi destekliyordu. Bu nedenle memleketin birçok yerine konsolosluklar, temsilcilikler açmış, bir taraftan azınlıkların bu haklarını korumak için otoriteye baskı yapıyorlar, öbür taraftan ticaretlerini organize ederek ülkelerini zenginleştiriyorlardı. Ticaretlerini yaparken temsilci olarak Osmanlı’daki Hıristiyan halkı tercih ederek onların ekonomik ayrıcalık kazanmalarını da sağladılar. 1853- 1856 yılları arasında devam eden Kırım Savaşı sırasında Osmanlılar, Ruslara karşı, Fransız ve İngilizlerden yardım isteyince, bu iki devlete yeni ayrıcalıklar vermek zorunda kaldı. Böylece kapitülasyonlar oluştu.

Ayrıca 1820li yıllardan itibaren başta Protestan Kilisesi olmak üzere, birçok misyoner Anadolu’da faaliyete başlamıştı. İzinli veya izinsiz çok sayıda okul ve hastane açarak başta Ermeniler olmak üzere Hıristiyan halk üzerinde etkili olmaya çalışıyorlardı. Aslında fakir ve cahil olan Doğu Kilisesi’ne bağlı halk, böylece hem zenginleşiyor hem de daha bilgili hale geliyordu.

19. yüzyılda Osmanlı toprakları üzerinde 4049'u ruhsatsız olmak üzere, 4950 Protestan okulu bulunmaktaydı (Gülbadı Alan - Amerikan Protestan Okulları/ Türk Tarih Kurumu Yayınları/ 2015). Rum ve Katolik cemaat okullarının da olduğu, Davis'in bu okullara yaptığı ziyaretlerden anlaşılmakta zaten.

Misyonerlik faaliyetleri Cumhuriyet dönemine kadar süregelmiştir.

Belki de bu nedenle, Anadolu'da rahiplere, özellikle de yerel dilleri konuşabilen Avrupalı rahiplere hep şüpheyle bakılmıştır. Ama o yıllarda Anadolu'da dolaşan Avrupalılar sadece din adamları değildi. Yazarımızın kitabında konu ettiği Avusturyalı botanikçi Haberhauer gibi birçok bilim adamı ve arkeolog da Anadolu'yu karış karış dolaşıp araştırma yapıyorlardı. Devletleri bunun için kendilerine ödenek ayırmaktaydı. Örneğin yazarımızla aynı soyadı taşıyan (akraba mıdır bilemiyorum?) Peter Hadland Davis daha sonraları ülkemize 12 defa seyahat düzenleyerek 30.000 bitki örneğini Edinburg'a götürecektir. (S. Haluk Uygur ve ark. /Toroslar ve Nadide Çiçekleri/ Karahan Yayınları/ 2018)

Amerikan İç Savaşı'nın (1861- 1865) çıkmasıyla birlikte Anadolu'ya özellikle de Kilikya'ya ilginin daha da arttığını görmekteyiz. Bu, dönemin hakim sanayi alanı olan tekstilin hammaddesi pamukla ilgili. İngiliz Manchester firması da bu sanayinin başını çekiyor. Tekstil sanayinin en önemli hammaddesi pamuk ise, siyahilerin köle olarak çalıştırıldığı Güney Amerika'da üretiliyor. Amerika'da iç savaş çıkıp, pamuk üretimi azalınca, Manchester firması alternatif ekim alanları peşine düşüyor ve Çukurova bunun için biçilmiş kaftan.

Ova pamuk için elverişli ama insan emeğine dayalı üretilen pamuk için, ovada yaşayan yeterli nüfus yok. Bu yüzden, Toroslarda yaşayan Yörüklerin ovada yerleşmesi isteniyor. Böylece hem toprakta çalışacak işçi bulunacak hem de Yörüklerden daha rahat vergi ve asker alınabilecek. Ama kurutulmamış bataklıklar nedeniyle

yaygın olan sıtma ve nemli-sıcak hava Yörüklerin yaşayabileceği bir ortam değil.

Uzun sözün kısası Yörükleri yola getirmek için Derviş Paşa komutasında Islah Orduları kurulur. Savaşı Yörükler (Kozanoğ- lu) kaybeder ama devlete karşı durma pahasına dağların özgür havasından vazgeçmeyenler de olur. Bunların bir kısmı da eşkıya olacaktır. En azından otorite kaçkını. Tabi ki 1865leri takip eden yıllarda Toros dağlarında gezenlerin bunlarla karşılaşma olasılığı yüksek.

O dönemde Osmanlının boğuştuğu tek şey insanlar ve devletler değil, ayrıca doğa var! Avrupa'nın Fransız İhtilalinin yarattığı güçle Sanayi Devrimini de tamamlayıp, teknolojik olarak çok ileri gittiği o yıllarda, Osmanlı çiftçisi (yazarın da kitabında bahsettiği gibi) hala kara saban ve döğenle ziraat yapmakta, verim için ise elini havaya kaldırarak yağmur beklemektedir. Teknik yetersizlik nedeniyle çok sayıda hiç ekilmeyen değerli topraklar bulunmaktadır. Eğer yağmur olmazsa, (henüz kapitalist öğretiyi almadığı için) kötü günlerde kullanmak üzere birikim yapma geleneği olmayan köylü, kötü duruma (hatta açlığa) düşmektedir. Devlet ise, bırakın kötü duruma düşene yardım etmeyi, onun elinde kalan son kırıntıya muhtaç hale gelmiştir. Bu nedenle halk, çoğu Hıristiyan olan tefecilerin elinde açlıktan ölecek seviyeye kadar düşmüştür.

Özetle Edwin John Davis'in, 1875 yılında Kilikya ve çevresine yaptığı seyahat, artık yıkılmaya yüz tutmuş (Avrupalıların "Hasta Adam" dediği) bir devlet otoritesinin olduğu, bir yıl önce yaşanmış ölümcül bir kıtlığın etkisi altında, Balkanlarda iç karışıklıkların sürdüğü, Rusya ile savaşın kapıda olduğu ve İngiltere'nin Kıbrıs'ın kendine verilmesi karşılığında göstermelik desteğinin istendiği bir ortamda gerçekleşmiştir. Davis bu seyahati gerçekleştirirken Osmanlı sultanı Abdülaziz'dir. Ardından, memleketin kötü durumundan şikayetçi olan Gençosmanlılar (Jöntürkler) hareketinin etkisiyle Mithat Paşa önderliğinde saltanat değişiklikleri olur. 1876'da

önce üç aylığına V. Murat padişah yapılırsa da ardından kardeşi II. Abdulhamit, anayasayı ilan etmek ve meşrutiyeti kurmak şartıyla tahta geçirilir. Bu iktidar değişiklikleri Osmanlının kötü gidişine bir dur deme çabasıdır, 1886'ın aralık ayında ilk anayasa kabul edilen Kanuni Esas-i çıkartılır. Kanuni Esas-i Cumhuriyet fikrine ve yeniliklere atılmış bir adım olsa da Osmanlı ekonomik olarak çökmüş ve Duyun-u Umumiye'nin kucığına düşmüştür.

Davis'in seyahatinin hemen ardından da (1877) 93 Harbi olarak bilinen ve Osmanlının Ruslara yenilmesiyle sonuçlanan harp çıkmış, Osmanlı; Rusların Asya'daki topraklarına saldırması halinde, kendine yardım etmesi karşılığında Kıbrıs Adasını İngilizlere vermiştir.

Ama görün ki; aradan çok geçmeden İngiltere'nin kendisi korumaya söz verdiği bu toprakları işgal etmiştir.

İşte Edwin John Davis'in yazdığı bu seyahat kitabı bu şartlar altında yapılmış bir gezinin ürünüdür. Kitabında insan ilişkilerine özel bir önem vermesi nedeniyle, "Asyatık Türkiye'de Yaşam" kitabı o dönemi tanımak ve oradan çıkarak günümüzü anlamak üzere çok değerli bir kaynaktır.

Bu kitabı 150 yıl aradan sonra ilk defa Türkçeye kazandırmanın değerli bilim insanı Prof. Dr. Hakan Yaman ile bana kısmet olması da bir şanstır.

Bu süreçte bize destek olan Adana A.T. Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Kütüphane Daire Başkanı Ahmet Karataş'a ve kitabı yayınlayan Akademisyen Yayınlarına teşekkür ederiz.

Adana,
9/ 7/ 2022

Çevirmenin Önsözü

Prof. Dr. Hakan Yaman

Edwin John Davis (E. J. Davis), Doğu Akdeniz Bölgesi'nde 19. Yüzyılın ikinci yarısında yaşamış gezgin Anglikan bir papazdır. Yaşamına dair çok az şey bilinmesine rağmen, ortaya çıkarmış olduğu eserleri ile Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüz yılındaki Doğu Akdeniz Bölgesi'ne tanıklık etmektedir.

Kendisi 1861 yılında İskenderiye İngiliz Konsoloslugu'nun himayesinde olan Anglikan Kilisesi vaizi iken, bu eser basıldıktan sonra, 1887 yılında Kudüs'te Anglikan Piskopos yardımcısı olarak görmekteyiz (1). Görev yaptığı bu dönemde Anadolu'nun Batısına ve Güney'ine seyahatler düzenliyor ve gözlemlerini iki eserde topluyor (2,3).

İskenderiye'den 11 Nisan 1875 tarihinde M. Ancketil ve Dr. Ne-routos'un desteğiyle yola çıkan E. J. Davis, Levant bölgesinde vapur ile uğradığı birkaç duraktan sonra Adana'ya at sırtında ulaşır (4,5).

Buradan Çukurova düzlüğünden, Kahramanmaraş'a, sonra Karaman'a ve nihayetinde ateşli bir hastalığa yakalanmış biçimde Mersin'e seyahat eder. Seyahatini Osmanlı İdaresi'nin himayesi dahilinde geçiren ve gittiği yerlerde mülki idareciler tarafından misafirperverlikle karşılanan seyyah, o dönemdeki Anadolu topraklarındaki gözlemlerini rahatlıkla paylaşır. Bir papaz olmasına rağmen, gezdiği bölgedeki Hıristiyan teba hakkında eleştirilerde bulunur, Anadolu köy halkının çektiği çilelerden bahseder. Devletin toplattığı envayi çeşit vergilerin halkı nasıl ezdiğini ve yerel yöneticilerin bu konudaki acımasızlıklarından bahseder. Örneğin, Karaman civarında vergi toplama usulünün canlı örneğini tarif eder. Kılbasan Köyü'ne gönderilen vergi toplayıcılarının vergi borçlarını bir gün içerisinde ödenmesi konusundaki taleplerinin köylülerin kayıtsız biçimde karşılandığını, dönem dönem yaşanan

kıtlık nedeniyle köylülerin mülkiyetlerindeki toprakları satmaya zorlandıklarını, malların yok pahasına vergi memurlarının peşine takılmış gayri müslimler tarafından haraç mezat satın alındığını ve topraklarını kaybeden köylülerin aç kalmamak için Karaman'a, Konya'ya ya da Çukurova'ya sığınmaya çalıştıkları, başarılı olamayanlar ise yolda öldüklerini yazar. Bu acıklı hikayeyi birkaç yerde tekrar eder.

Gezdiği yerlerin isimlerini tercümanlarından işittiği şekilde kaleme alır. Bu nedenle 150 yıla yakın geçmiş olmasına rağmen birçok ismin hala kullanıldığını görmek de şaşırtıcı olmaktadır. Ancak bazı yerleşim yerlerinin isimleri de anlaşılmamaktadır. Bu eserin diğer ilginç bir yönü ise Toroslar'daki yaşamdan söz etmesi. Ağırlandıkları köy evlerindeki, hanlardaki usulleri anlatır. Karşılaştıkları insanlar her zaman nazik, misafirperver ve bir o kadar da meraklıdır. E. J. Davis bazen aynı sorularla karşılaşmaktan usandığını yazsa da yine de hep sabırlıdır, kendilerini ağırlayan insanlara nezaket gösterir. Ağırlandığı yerlerdeki yemek kültürü ile ilgili de ipuçları verir. Yedikleri "aşın" günümüzdeki mutfağımızda da yer alması son derece ilginçtir. Toros'lardaki yürüklerin yaşamı konusunda da önemli gözlemler yapar. İnsan ilişkilerinden, misafirperverliklerinden, yaşam koşullarından, mesken tuttıkları dağların coğrafi özelliklerinden, barınaklarından, giyim kuşamlarından söz eder (6).

E. J. Davis'in hazırladığı eser (3) çok geçmeden, bilim camiasının da dikkatini çeker. Nature Dergisi'nin 27 Mart 1879 sayısında kitabının tanıtımı yayınlanır. Kitaba konu olan bölgenin çok ziyaret edildiği ve çok ilginçliklerle dolu olduğu, bizzat E. J. Davis tarafından hazırlanan renkli resimlerin çok nitelikli oldukları bildirilir (7). Başka kitap eleştirmenleri E. J. Davis'i fazlasıyla ayrıntılı betimlemelerle eleştirseler de Nature'un editörleri bu eserin bu yöreye ilişkin standart bir referans kaynağı olarak yerini alacağını ifade ederler. ki bu doğru çıkar. 150 yıl geçmiş olmasına rağmen

E. J. Davis'in yazdığı bu eser (3) hala bilim insanlarına bu yöreyle ilgili ışık tutar.

E. J. Davis eserinde (3) dağ, bayır, vadi, uçurum, tepe, zirve gibi coğrafi formasyonları tarif ederken, heyecanını gizleyemeden kullandığı uzunca, ağıdalı betimlemeler eserin okunmasını zorlaştırırsa da aktarımlarındaki nesnellğine çaba göstermesi, kendisini mümkün olduğunca ön yargılardan arındırmaya çalışması eser ile ilgili olumlu bir algı oluşturuyor. Dolaştığı coğrafyadaki kültüre hakim olmayışı, tercümanların aktarımlarına bağımlı olması, münasebette bulunduğu kişilerin entelektüel düzeylerinin her zaman çok yüksek olmaması nedeniyle edindiği bilgileri ve dolayısıyla bizlere aktarmış olduğu bazı konulara temkinli yaklaşılmalıdır (4). Ancak bir bütün olarak ele alındığında E. J. Davis'in bu eseri 19. Yüzyılın sonlarında Adana, Kahramanmaraş, Karaman ve Mersin ve çevresine ilişkin önemli bir bellek oluşturuyor.

Antalya,
24/ 7/ 2022

KAYNAKLAR

1. Ferwerda FF. Mersin'i ziyaret edenler-Peder Edwin John Davis. *Kebikeç* 1997;5: 221-236.
2. Davis EJ. *Anatolica, or a Journal of a Visit to some of the ancient ruined cities of Caria, Phrygia, Lycia and Psidia, by the Rev EJ Davis.* London: Grant&Co. 1874.
3. Davis EJ. *Life in Asiatic Turkey, A Journey of Travel in Cilicia (Pedia and Trachea), Isauria, and Parts of Lycaonia and Cappadocia, by the Rev EJ Davis.* London: Stanforda. 1878.
4. Şahin G. İngiliz gezgin Edwin John Davis'in Seyahatnamesine göre XIX. Yüzyılın son çeyreğinde Adana ve çevresi. *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 2016; 2(2): 60-77.
5. Karataş A. Gezgin, Edwin John Davis'in Şahmeran'ı...*Altınrota Dergisi.* Erişim: [www.altinrota.org /yazilar/gezgin-edwin-john-davisin-sahmerani/235](http://www.altinrota.org/yazilar/gezgin-edwin-john-davisin-sahmerani/235) Erişim tarihi: 13.07.2022.
6. AK M. 19. Yüzyılın Son Çeyreğinde İngiliz Gezgin'in Gözlemlerine Göre Bir Yörük Beyi. *Belgi Dergisi- Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını* 2019; 2(18); ss. 1671-1682.
7. *Life in Asiatic Turkey A Journal of Travel in Cilicia, Isauria, and parts of Lycaonia and Cappadocia . Nature* 19, 457 (1879).

Yazarın Önsözü

Edwin John Davis

Levant'ı (*Günümüzde Suriye ve Lübnan'ı içeren Doğu Akdeniz Bölgesine Levant ismi verilir. Levanten kelimesi de bu bölgelerde yaşayan Hıristiyan halk için kullanılır - s.h.u*) her yıl ziyaret eden çok sayıda Avrupalı ve Amerikalı gezgini göz önünde bulundurduğumuzda, bunlardan herhangi birinin yolculuğunu kuzey Suriye'ye veya Asya'daki Türkiye'nin komşu illerine kadar (nadiren olsa bile) uzatmaması garip.

Seyahat rotaları meşakkatli ve hızlı bir şekilde planlanmış, Beyrut ya da onun birkaç mil kuzeyine doğru uzanan bir çizgi üzerinde olur.

Kuzey Suriye neredeyse bilinmeyen bir topraktır (terra incognita). Tek iyi bilinen genel haritası Mr. E. G. Rey'e aittir ve Paris Coğrafya Topluluğu tarafından yayınlandı. Gerçekten de, bu ilginç bölgeyi inceleyen bir gezgin, Filistin'in çok aşındırılmış ve tandık rotalarında aceleyle ilerleyen binlerce insanı görür.

Komşu Karaman bölgesi (*Taşlık Kilikya'yı da içine alan Konya'dan Mersin'e kadar uzana bölge kastedilmekte - s.h.u*) ise aynı yoğunlukla ziyaret edilmiyor ve belki de her otuz yılda bir Avrupalı bir gezgin eyaletin bir kısmından zorluklar içinde geçer.

Burayı ziyaret etmek isteyen bu gezginlerin dışındaki Avrupalılar, birkaç ceviz ağacı kerestesi almak isteyen ya da çoğunluğu Yunanlı olmak üzere, ticari çıkarlarını geliştirmek arzusundaki, Antik Dönemin değerli eserleri ve ülkenin birçok yerde görülmeyen güzelliklerine az ilgi gösteren sömürgeci tüccarlardır.

Elbette böyle olmasını açıklayan iyi sebepler var. Son birkaç yıla kadar ülkenin durumu o kadar kararsız haldeydi ki, Avrupalı bir gezginin, limandan bir ferman getirse bile, eğer çok sayıda ve iyi silahlanmış bir eskortun masrafını karşılayamazsa, Suriye ve Karaman arasındaki sınırın birçok kısmını, özellikle de Amanus ve

Gavur Dağı bölgelerini, buradaki halkın hükümete karşı sürekli bir isyan halinde olmaları nedeniyle gezmesi mümkün değildi. Üstelik, ülkenin pek çok bölgesi gezmek isteyen bir kaşif için o kadar büyük zorluklarla ve sağlıksız şartlarla dolu ki!

Ancak son yıllarda Osmanlı Hükümetinin otoritesi Güneydoğu Anadolu'da bariz biçimde güçlendirildi; şimdiye kadar neredeyse bilinmeyen ilçeler ticarete açıldı ve böylece bu çok ilginç bölgeler, rhapsiz doğa güzellikleri ve birçok tarihi değeriyle birlikte hak ettiği ilgiyi çok geçmeden çekebilir.

Aşağıdaki sayfalar, daha önce sadece (1836 yılında) Hamilton tarafından ve bundan biraz önce Texier tarafından ziyaret edilen yerlere 1875 yazında Kilikya, Lycaonia, Kapadokya boyunca (az bilinen Isaura harabeleri de dahil olmak üzere) yapılan bir yolculuğun kaydını içermektedir.

“Türklerin, bir millet ve bir hükümet olarak itibarının en alt seviyeye indiği bir zamanda, İstanbul'un sözde medeniyetinden neredeyse hiç etkilenmemiş, imparatorluğun uzak bir bölgesinde insanların ne olduğunu görmek ilginç olabilir.”

Pek çok asil niteliklere sahip olduğu kesin olan bu ırkın talih-sizliğine acımdan ve bu kadar çok maddi refah unsuru içeren bir ülkenin üzücü kaderinden üzüntü duymaktan kendinizi alamazsınız. Ve dahası, 1876'da Babıali'nin tebaasına karşı sergilediği adaletsizliği protesto etmekten kendinizi alamazsınız. Osmanlı Hükümeti son derece kötüdür, ihmal ve komisyon günahları meşhurdur, ancak halk yozlaşmış memur ve yönetici sınıfla karıştırılmamalıdır.

Onlarla (halkla) yakınlaştım, karıştım (yolculuğum için kesinlikle gerekli olmadıkça yetkililerle neredeyse hiç görüşmedim) ve derin bir acıma duygusuyla birlikte üzerimde çok olumlu bir izlenim bıraktılar.

Karaman'da Müslümanların Hıristiyanlara yönelik herhangi bir özel sınıfsal baskı, benim deneyimime göre olmadı. Her iki sı-

nıf da mutsuz bir şekilde acı çekiyor; ikisi de aynı tiranlık ve yanlış yönetim tarafından eziliyor!

Bununla birlikte, son savaşın (*Osmanlı Rus Savaşı -93 harbi-olmalı - s.h.u*) taraflarının ilgili başarılarına ilişkin mülahazalarından feragat ederek, en azından adının, dininin ve ırkının kalıtsal düşmanına karşı ezici zorluklar altında kendini bu kadar cesurca savunan bir halkın dikkate alınmayı hak ettiğini kabul etmeliyiz; bu halk hakkında bazı konuşmacıların ya da gazete yazarlarımızın yaptığı gibi, konu hakkında bilgileri toplamadan, baştan savarak görüş sunmamalıyız. Bu yüzden bölgenin ve sakinlerinin aslına uygun bir tanımını, önümde bulduğum gibi yapmaya çalıştım.

Aşağıdaki sayfalar, Osmanlı'nın kendi memleketinde ne olduğunun bilmesine bir nebze olsun yardımcı olacaksa, küçük de olsa bir hizmeti yerine getirmiş olacaklar.

Umalım ki, 1876-77'deki ateşli prova (*yazar bu tarihlerde olan Osmanlı-Karadağ ve/veya Osmanlı- Rus savaşlarını kastediyor olsa gerek. Bu savaşlar Osmanlı için büyük kayıplarla sonlanmıştı - s.h.u*), Osmanlı Sarayı'nın tahtı altındaki farklı soylara hayırlı olmasını dileriz.

Ama Osmanlıların Rusya tarafından fethedilmesi gelişimin tek yolu olarak görülür ise bu durum, bütün medeni dünyayı şaşkına çevirecek kadar kan akması ve sefaletin yaşanmasıyla sonuçlanacaktır. Bu durumda Osmanlı'nın kötü yönetimi yerine gelecek olanın, eskisinden daha yok edici, bağınaz ve metodik olarak acımasız davranan yeni bir tiranlıktan başka bir şey olmayacağı açıktır.

Dostlarım Sayın M. Ancketill ve İskenderiyeli Dr. Neroutsos Bey'den aldığım nazik yardımları bu vesileyle bildirmek istiyorum.

İskenderiye,
Kasım, 1878.

Not: Eseri çevirirken, kitabı Türkçeye kazandıranlar tarafından notlar eklenmiştir. Bu notlar uygun yerlere parantez içerisinde, italik harfler ile eklenmiş ve notun devamına, notu koyanın baş harfleri konulmuştur.

"s.h.u" harfleri S. Haluk UYGUR'u; "h.y" harfleri Hakan YAMAN'ı temsil eder.

Standard Geog. Scale

London: Edward Stanford, 55, Charing Cross.

KÜÇÜK ASYA'DA E. J. DAVIS'IN GEZDİĞİ BÖLGELERİ İŞARETLEYEN HARITA